

ԻՎԱՆ ԻԼՅԻՆ

ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ՄԱՍԻՆ^{1*}

1. Խնդիրը

Ժամանակակից մարդը, իր ամուլ ու հոգեմաշ կասկածների նյարդային կծկումներով բռնված, փորձելով ձեռք առնել հավատից, ազատությունից, խղճից ու ընտանիքից, կանգ չի առնում նաեւ հայրենիքի նվիրական գաղափարի առաջ: Եւ տարօրինակն այն է, որ սույն, ինչպես եւ որոշ այլ հարցերում, հոգու եւ քրիստոնեության թշնամիների տարածած գայթակղիչ կասկածները յուրօրինակ արձագանք են գտնում բուն քրիստոնեության ներսում: Քրիստոնեական հարանվանությունների մերժած հին եւ իրենց դարն ապրած գաղափարները, գաղափարներն առաջին դարերի, վերակենդանանում կամ գիտակցության փաստ են դառնում՝ դրանով իսկ զորացնելով ժամանակակից ընդվզումներն ու մտքի վայրկյանները:

Ուլքեր են հայրենիքի այս կասկածամիտ մերժողները, եւ ի՞նչ պետք է մենք նրանց հակադրենք:

Հայրենիքի «թուլատրելիությունը» կասկածի տակ առնող ժամանակակից քրիստոնյան, հավանաբար, նկատի ունի հետեւյալը:

Քրիստոնեական սերը, ինքն իրեն ասում է նա, սովորեցնում է մեզ հանձին ամենայն մարդու իր եղբորը տեսնել. բոլոր երկրների եւ ժողովուրդների մարդիկ մի Երկնային Հայր ունեն եւ Նրա դեմ հանդիման կոչված են անկեղծորեն ու հետեւողականորեն ընդունելու իրենց տիեզերական եղբայրությունը: Իսկ դա նշանակում է, որ քրիստոնյան ծնվել է աշխարհաքաղաքացի^{2*} լինելու համար, եւ նրա բարձրագույն կոչումը մարդկանց ամենայն պայմանական բաժանումներն ըստ խավերի, երկրների, դասակարգերի, ազգությունների, ռասաների եւ այլնի մերժելն

¹ * Թարգմանությունը կատարված է Иван Ильин, Путь духовного обновления, М., 2017 գրքից: Աստղանիշով ծանոթագրությունները թարգմանչինն են:

² * «Աշխարհաքաղաքացի» (կոսմոպոլիտ) եզրույթը ցինիկների՝ հին հուն. փիլ.-ն դպրոցներից մեկի ներկայացուցիչների մտքի արգասիքն ու տեսլականն էր: Նրանք արհամարհում էին բարոյական չափանիշները, պարկեշտությունը, բարեկրթությունը, մերժում հարստությունը, հայրենիքը եւ ամուսնությունը, կատարելության լույսի տակ ներկայացնում կենդանիների կյանքը՝ «Ինչ բնական է՝ բարոյական է» կարգախոսով, ընդունելի համարում արյունապղծությունն ու մարդակերությունը: Ուստի ժամանակակիցները նրանց ցինիկներ, այսինքն՝ շներ կոչեցին:

է: Բոլոր այս անշրպետները պիտի փլվեն քրիստոնյայի հոգում, եւ այս փլուզմամբ ի դերեւ կելնեն նաեւ մարդկության բաժանումները զանազան «հայրենիքների» եւ «մայր հայրենիքների»: Չէ՞ որ ամեն առանձին մարդկային հոգի աշխարհում ասես Աստծու կենդանի տունն է կամ նրա սրբազան կրակի մի զոհասեղանը: Չէ՞ որ մարդկությունը, ըստ քրիստոնեական տեսակետի, մեկ միասնական եղբայրական համայնք է, որի անդամներից ամեն մեկը ծնվել է հավատի եւ բարի գործերի համար, ուստի անկապտելի իրավունք ունի արտաքին ազատություն ստանալով՝ այն ներքին ազատագրության համար կիրառելու: Միով բանիվ՝ միթե քրիստոնյան միջազգայնականության (ինտերնացիոնալիզմի) համար չի ծնվել: Միթե նա հիմք չունի լրջորեն եւ հետեւողականորեն խոսելու տարբեր ազգություններից, իրեն դասելու դրանցից մեկի շարքին եւ ծառայելու առավելապես կամ մինչեւ իսկ բացառապես նրան: Ո՛չ, հայրենասիրությունն ու ազգասիրությունը միանգամայն անհամատեղելի են քրիստոնեության ոգու հետ... Քրիստոնյայի հայրենիքը երկրի վրա ամբողջ աշխարհն է, եւ քրիստոնյան իրավունք չունի, դրանից առավել կամ դրանից բացի, մեկ այլ առանձին, երկրային հայրենիք ունենալու, սիրելու այն, շենացնելու եւ վճռականորեն ու արիաբար մաքառելու հանուն նրա...

Բացի այսպիսի քրիստոնյաներից, որոնք գուցե եւ անկեղծ են իրենց մտորումներում, թեպետ մակերեսային, բացի այսպիսի ոչ քրիստոնյաներից, որոնք, կեղծ մարդասիրական նկատառումներից ելնելով, աշակցում են առաջիններին, մեր օրերում կան նաեւ անորոշ քանակությամբ մարդիկ, ովքեր ժխտողական՝ ոչնչապաշտական (նիհիլիստական^{3*}) մղումներով խարխլում են «հայրենիքի» եւ «ազգասիրության» հիմքերը: Մերօրյա աշխարհում գնալով ավելանում են ինտերնացիոնալիստական կազմակերպությունները, որոնց մեջ կան այնպիսիք, որոնք ազգային-հայրենասիրական գաղափարը «հնացած» կամ «հետադիմական» են համարում, հետեւաբար աշակցությանն անարժան, մյուսները հետեւողականորեն ու հարձակողաբար մերժում են այս սկզբունքը՝ ըստ էության «վնասակար» եւ անհանդուրժելի «նախապաշարմունք» համարելով: Ուշադրության արժանի է այն հանգամանքը, որ այս միջազգայնականությունը ժԹ. եւ Ի. դարերի ընթացքում գնալով ավելի ու ավելի լայն շրջանակներ

³ * Նիհիլիստ — 1. ԺԹ. դ. ուսմական մտավորականության շրջանում ծագած ուղղություն, որ ժխտողաբար էր վերաբերվում ազնվական կարգերին, ավանդույթներին, ճորտատիրությանը: 2. Լայնաբար՝ ամեն ինչ ժխտող, բացասող մարդ:

էր գրավում: Օրինակ՝ ի հայտ եկան կազմակերպություններ, որոնք իրենց առաջ խնդիր էին դրել «հաղթահարել» եւ «վերացնել» ազգային լեզուները «համադրական» (սինթետիկ) լեզվով («վոլապուկ» եւ «էսպերանտո»): Բազմացան ու զորացան այսպես կոչված «բանվորական ինտերնացիոնալները», որոնց գաղափարախոսություն համաձայն՝ տնտեսավարող-արտադրող դասակարգերի համերաշխությունը պիտի ավելի գերակշիռ լինի, քան մարդկանց ազգային-հայրենասիրական կամ պետական համապատկանելությունը: Ծայրահեղ բոլշևիստական տեսակետ էլ կա, ըստ որի՝ իշխանությունը պիտի պատկանի «սոցիալ-հեղափոխական» սկզբունքին, իսկ այդ սկզբունքը պահանջում է, որ գիտակից ռամիկը դավաճանի իր «հայրենիքին» եւ խաղաղ ու հատկապես պատերազմական շրջանում նպաստի նրա խարխլմանն ու բանվորական ինտերնացիոնալի հաղթանակին⁴: Ուշագրություն արժանի է նաեւ այն, որ ժամանակ առ ժամանակ բոլշևիկյան ոչնչապաշտության կողմնակիցներին հաջողվում է քրիստոնեական ճամբարում էլ կողմնակիցներ շահել:

Ի հակադրություն սույն մոլար եւ գայթակղիչ ուսմունքների՝ մենք հիմնական խնդիրը պիտի բաց եւ ոչ երկիմաստորեն դնենք ու ինքներս մեզ հարցնենք, արդյոք կարելի է հոգեւորապես Աստծու եւ քրիստոնեության առաջ հիմնավորել ու արդարացնել հայրենիքի գաղափարը:

Ի սկզբանե պարզ է, որ մարդկության կյանքն աշխարհում ենթարկված է տարածական-տեղանքային անհրաժեշտությանը. երկիրը մեծ է, իսկ մարդկությունը՝ սփռված նրա մակերեսով մեկ: Նա չի կարող եւ երբեք չի կարողանա հաղթահարել այս տարածական բաժանությունն ու համաշխարհային մի կենտրոնից կառավարվել: Տարածության, բնական պայմանների, ազգերի, տնտեսության, պետական կառավարման ու օրենքների, լեզվի ու սովորույթների, ճաշակների ու հոգեկերտվածքների պայմանները մարդկանց վրա տարբեր ու ջոկ (դիֆերենցիացիա) կերպով են ներգործում, եւ մարդկությունը հարկադրված պարզապես ընդունում է կյանքի այդ պայմաններն ու համակերպվում: Բոլոր մարդկանց բոլոր առումներով միանման դարձնելու եւ նրանց մի ամենիմաց եւ միահեծան կազմակերպությանը

⁴ Հնթերցողը սրա ապացույցը կգտնի վերջերս լույս տեսած գրքում՝ Alfred Norman. Bolchewistisch Weltmachttrolitik.— Gotthelf Verlag. Bern: Մասնավորապես տե՛ս 13, 14, 15, 16, 17 գլուխները: Գիրքն ամբողջովին կառուցված է սկզբնաղբյուրների հետազոտության վրա: (Ալֆրեդ Նոռման, Բոլշևիկյան մեծապետական քաղաքականությունը, Աշխարհը հեղափոխականացնելու III ինտերնացիոնալի ծրագրերը,— Բեռն, 1935, Ալֆրեդ Նոռմանը Իլլինի կեղծանունն է — ռուսական հրատարակության ծանոթագրություն):

ենթարկելու գաղափարը ցնորական, հիվանդ գաղափար է, ուստի եւ լուրջ հերքման արժանի չէ: Բարեկիրթ մարդը պիտի նստակյաց կենցաղավարությանմբ ապրի ու աշխատի. իսկ այդ նստակյացությունը մի կողմից՝ կցում է մարդուն մի տեղանքի եւ առանձնացնում հեռու ապրողներից, մյուս կողմից՝ հարկադրում նրան անդամագրվելու տեղական բնույթի կազմակերպված ազատ միություններին: Սրա հետեւանքով աշխարհը տարածական առումով տրոհվում է առանձին պետությունների, որոնք նույնիսկ ամենաուժեղ ու բարի ցանկության դեպքում չեն կարող մի պետության մեջ ձուլվել: Ինքնապահպանության բնագոյի, նմանության, տարածության, փոխադարձ պաշտպանության, աշխարհագրական սահմանների ու զեմֆի հանգամանքների բերումով մարդիկ միավորվում են իրավական, իշխող միություններում եւ համակերպվում-հարմարվում իրար. նմանությունը միասնություն է ծնում, իսկ տեւական միասնությունը՝ զորացնում նմանությունը: Միանման եղանակային պայմանները, շահերը, կյանքի ու աշխատանքի կերպը, տարազն ու սովորությունը սատարում են այս նմանությունը եւ ավարտին հասցնում իրավական եւ կենցաղային միաբանությունը: Պետական իշխանությունն այս ամենն ամրագրում է օրենքների եւ հասարակական կարգուկանոնի միասնական համակարգով: Հոգեբանական առումով այս ամենի հիմքում, իհարկե, ընկած է ինքնապահպանության բնագործ, ապա եւ՝ անձնական կյանքի կարնատեսությունը եւ աշխատանքային ու ստեղծագործական առումով անձնական ուժերի սահմանափակությունը: Մարդը երկար ընտրելու ժամանակ չունի, նա դաժան անհրաժեշտության ճնշման տակ է եւ այդ իսկ պատճառով հարկադրված հարում է մի, միակ, միասնական, լավ կազմակերպված խմբի եւ հենց այդտեղ էլ նրանից պաշտպանություն, օգնություն եւ արդարություն հայցում: Իսկ մի որոշակի խմբի հարել նշանակում է սեփական անձը հակադրել մնացյալ բոլորին: Հասարակական համերաշխությունն ու հասարակական հակադրությունը կապված են իրար եւ պայմանավորում են մեկը մյուսին, ինչպես օրինակ՝ լույսն ու մութը: Չարիքը, վտանգն ու վախը մարդուն սովորեցնում են իր մերձավորների հետ համախմբվել, եւ այս համերաշխությունից էլ ծնվում են իրավագիտակցության, «հավատարմության» եւ «հայրենասիրական տրամադրության» առաջին նշույլները: Այսպիսով՝ «հայրենասիրությունը», ամենայն հավանականությամբ, անխուսափելի, նպատակահարմար եւ կենսահաստատ երեւույթ է...

Սակայն մեր խնդրի մեջ բնավ չի մտնում «հայրենասիրական մտայնություն» բնագոյին անհրաժեշտության եւ փորձով հաստատված՝

էմպիրիկ^{5*} նպատակահարմարության հաստատումը: Սերն առ հայրենիք պիտի հոգեւորապես արդարացվի ու հիմնավորվի, իսկ այն ամենը, ինչ մենք ցայժմ պարզել ենք, ընդամենը հայրենասիրության կենսական-կենցաղային օգտակարությունը վերաբերող մի շարք նկատառումներ են: Մենք դեռ բոլորովին չենք մոտեցել հայրենիքի սիրո վերջին ու ամենախորունկ աղբյուրին, ինչն իրապես քրիստոնյային հայրենասիրությունն առաջին, իսկ աշխարհաքաղաքացիությունը երկրորդ տեղում դնելու հիմք եւ իրավունք է ընձեռում, ընդ որում՝ դա եւ զգացմունքով, եւ կամքով, եւ արարքներով կյանքի կոչելով: Բանն այն չէ, թե ինչ են մեզ պարտադրում բնությունն ու պատմությունը. դրանք մեզ կարող են նաեւ հոգեւորապես անընդունելի բաներ պարտադրել (օրինակ՝ մարդակերություն՝ սովի, խուճապ՝ նավաբեկության ժամանակ եւ այլն): Խնդիրը հայրենասիրության հոգեւոր եւ կրոնական իսկությունը բացահայտելն է: Դրա համար անհրաժեշտ է ցույց տալ, որ սերն առ հայրենիք հոգեւոր իմֆնորման ստեղծագործական գործողություն է՝ Աստծու առաջ ընդունելի, ուստի՝ բարեբեր: Միայն ըմբռնման այս լույսի ներքո հայրենասիրությունն ու ազգասիրությունը կարող են բացահայտվել իրենց սրբազան ու անառարկելի նշանակությամբ. միայն սույն լուսաբանմամբ բնազդային անհրաժեշտությունն ու պատմական նպատակահարմարությունը՝ վտանգին, համերաշխությանը եւ փոխադարձ պաշտպանությանն առնչվող բոլոր այս նկատառումները, իրենց գլխավոր ու վերջնական հիմնավորումը կստանան:

Աշխարհում բաներ կան, որոնք կարելի է ընկալել լոկ աչքով (զորօրինակ՝ լույսը կամ գույնը), կան նաեւ այնպիսիք, որոնք մատչելի են սոսկ ականջին ու լսողությանը (օրինակ՝ ձայնը, երգեցողությունը, երաժշտությունը). սրանց հար եւ նման բաներ էլ կան, որոնք կարող են ընկալվել, ապրվել եւ ձեռք բերվել սոսկ սիրով (բնազդի մաքուր սերը լինի թե հոգով թրծվածը): Այսպիսի բաներից է նաեւ հայրենիքը: Այս թեմայով նույնիսկ դժվար կլինեք զրույցի բռնվել մի այնպիսի մարդու հետ, ով զուրկ է այս անդաստանի իրական, կենդանի փորձառությունից, ով երբեք սրտով չի զգացել, թե ինչ է հայրենիքն իր համար:

Հավանաբար, մարդիկ այս հայրենասիրական փորձառությունը ձեռք են բերում առանց որեւիցե որոնման կամ ուսումնասիրման. այն ասես ինքնին է գալիս: Մարդիկ բնազդաբար, բնական եւ աննկատ կերպով են

⁵ * Էմպիրիկ (հուն. empiria — փորձ) — 1. Միայն փաստերի վրա հիմնված, առանց տեսական ընդհանրացումների: 2. Փորձով հաստատված:

ընտելանում շրջակա միջավայրին, բնությանն ու դրացիներին, իրենց երկրի մշակույթին ու իրենց ժողովրդի կենցաղին: Հենց այդ պատճառով է, որ հայրենասիրության հոգեւոր էությունը գրեթե միշտ իրենց գիտակցության շեմից անդին է մտնում: Այդժամ հայրենիքի սերը մարդկանց հոգիներում ապրում է որպես անխոհեմ, առարկայորեն անորոշ հակում, որը մերթ իսպառ քարանում ու կորցնում է իր ուժը, քանի դեռ լուրջ խռովքի չի մատնվել (խաղաղ ժամանակ, բարեկեցիկ ապրուստի ժամանակաշրջանում), մերթ կույր ու անխոհեմ կրքով ծառս լինում, արթնացած, վախեցած եւ շարացած բնագրի հրդեհով բռնկվում՝ ի զորու հոգում խլացնելու եւ խղճմտանքի ձայնը, եւ չափի ու արդարության զգացումը, եւ մինչեւ իսկ տարրական դատողության պահանջները: Այդժամ հայրենասիրությունը վերածվում է կույր գերհուզմունքի (աֆեկտի)՝ բոլոր կույր ու հոգեւորապես չլուսավորված գերհուզմունքների ճակատագիրը բաժանող. նա աննկատ է այլասերվում՝ դառնալով շար ու գիշատիչ կիրք՝ արհամարհալից հպարտություն, կատաղի ու հարձակողական ատելություն. այդժամ պարզվում է, որ «հայրենասերն» ու «ազգասերը» ոչ թե ստեղծագործական զարթոնք են ապրում, այլ ժամանակավոր դաժանացում, միգուցե նաեւ գազանացում: Պարզվում է, որ մարդու սրտում ոչ թե հայրենիքի սերն է ապրում, այլ ռազմատենչ ազգայնամոլության (շովինիզմի) եւ բթամիտ ազգային մեծամտության կամ էլ կենցաղային մանրուքների եւ «մեծապետական» խանդավառության (որի ետեւում հաճախ թաքնված է անձնական կամ դասակարգային շահը) տարօրինակ եւ վտանգավոր խառնուրդը: Հենց այս մթնոլորտում էլ՝ զուտ առեւտրական շահերով (ապրանքների վաճառք) պայմանավորված, հաճախ առաջանում է ազգայնականության այն ձեւը, որը վճռականապես չի կամենում հաշվի նստել այլ ժողովուրդների ո՛չ իրավունքների, ո՛չ արժանիքների հետ՝ միշտ պատրաստ լինելով մեծարելու սեփական ժողովրդի արատները: Այսօրինակ «հայրենասիրությամբ» ախտահարված մարդիկ չգիտեն եւ հասու չեն ո՛չ նրան, ինչ իրենք «սիրում» են, եւ ո՛չ հանուն ինչի են նրանք դա «սիրում»: Նրանք չեն առաջնորդվում հոգեւոր-քաղաքական շարժառիթներով, հենց որոնցից էլ միայն կարող է ծնվել նշմարիտ վեհապետությամբ⁶

⁶ Վեհապետությունը* բնութագրվում է ոչ թե տարածքի չափերով և բնակիչների քանակով, այլ ժողովրդի և նրա կառավարության՝ մեծ միջազգային խնդիրների բեռն ստանձնելու և դրանք լուծելու ունակությամբ: Մեծ տերությունն այն է, որ հաստատելով իր իսկ գոյությունը, իր իսկ շահերը, իր իսկ կամքը՝ ստեղծագործական, կառուցողական, իրավական գաղափար է

քաղաքականությունը, այլ հոտային կամ զանգվածային բնազդով իր ողջ կուրուլթյան մեջ. եւ նրանց այս «հայրենասիրական» զգացումի կյանքն սկսում է տարուբերվել, ինչպես իսկական կենդանու պարագայում՝ սառն անտարբերության եւ գիշատիչ պոռթկման միջեւ: Իհարկե, պետք է խոստովանել, որ կույր բնազդի հայրենասիրությունն ավելի լավ է, քան հայրենիքի նկատմամբ որեւիցե սիրո բացակայությունը, որի դեմ կարող են առարկել միայն մոլեռանդ ինտերնացիոնալիստները: Այսօր, սակայն, այնպիսի ժամանակներ են եկել, երբ այսօրինակ՝ զուտ բնազդային հայրենասիրությունը, որը որոշ ժողովուրդների համակում է ամենապարզունակ ազգայնական հպարտությամբ ու նվաճումների ամենաանթաքույց ծարավով, մարդու համար անասելի վտանգներ ու աղետներ է պատրաստում. այսօր արդեն այնպիսի ժամանակներ են եկել, երբ մարդկությունը հատկապես կարիք ունի հոգեւորապես իմաստավորված եւ քրիստոնեաբար ազնվացված հայրենասիրություն, որն իր մեջ կրճառ սեռն ու անձնագոհությունը համատեղեւ իմաստուն զգաստության եւ չափի զգացման հետ, քանզի միայն այս հայրենասիրությունը կկարողանա լուծել ժամանակակից մարդկության առաջ ծառացած մի շարք լրջագույն խնդիրներ... Մենք՝ հոգեւոր նորոգություն որոնողներս, չենք կարող անհոգություն դրսեւորել մեր իսկ կողմից կյանքի կոչվող եւ արմատավորվող հայրենասիրության եւ ազգասիրության որպիսության նկատմամբ:

Սակայն «կույր-բնազդային» հայրենասիրությունը հակադրելով «հոգեւորին»՝ բնավ չենք մերժում եւ նսեմացնում բնազդի ուժը «հայրենիքի» եւ «ազգի» նկատմամբ: Աստ ամենեւին էլ «բնազդը» չէ, որ դատապարտվում է,— դա անհեթեթ եւ անհիմն բան կլիներ,— այլ լուր կույր, հոգեւորապես չլուսավորված, հակահոգեւոր բնազդը: Մարդն աշխարհում առանց բնազդի ապրել չի կարող, առանց այս խոհրդավորապես նպատակահարմար, օրգանապես իմաստուն, անիմաստաբար կրքոտ ուժի՝ մեզ Աստծուց շնորհված եւ ի բնե մեզ բնորոշ ուժի, որը կառուցում է եւ անձնական առողջությունը, եւ բնության հետ համակերպումը, եւ տնտեսական աշխատանքը, եւ ամուսնությունը, եւ ընտանեկան կյանքը, եւ թե ժողովրդի պատմությունը: Մարդու առողջ կյանքում բնազդն ու հոգին առհասարակ զատված չեն միմյանցից, սակայն նրանց հաշտության, փոխադարձ համաձայնեցվածության եւ փոխադարձ ներթափանցման աստիճանը

ներմուծում ժողովուրդների բովանդակ ընտանիքի մեջ, ժողովուրդների ու տերությունների բովանդակ «համերգի» մեջ:

միանման չի լինում: Հոգին շրնդունող բնազդը կույր է, ինքնահաճ, անզուսպ եւ մեծավ մասամբ արատավոր. նա դեպի կործանում է տանում: Բնազդը շրնդունող հոգին ներքուստ սասանված է, տեսաբանական է, ամուլ եւ առավել հաճախ անկենսունակ. նա հետզհետե ուժասպառ է լինում: Բնազդն ու հոգին կոչված են փոխադարձաբար միմյանց ընդունելու այնպես, որ բնազդը հոգեղենության իսկությունն ու ձեւն ստանա, իսկ հոգին՝ բնազդի ստեղծագործական ուժը: Հայրենասիրությունը սեր է, այլ ոչ թե պարզապես «նախապատվություն», «հակում» կամ «սովորություն»: Եւ եթե այս սերը «դատարկ խոսք» չէ եւ ոչ էլ «կեցվածք», ապա բնազդային կառչածություն է մի հարազատ բանի: Այդ պատճառով էլ հայրենասիրությունը միշտ բնազդային է: Բայց միշտ չէ, որ հոգեւոր է: Իսկ ձեռք բերելիքը բնազդի եւ հոգու փոխադարձ ներթափանցումը պիտի լինի հայրենիքի վերաբերմամբ: Բնազդային կիրքը պիտի հոգու կրակով մկրտվի. հոգեւոր ընտրությունը, նախապատվությունն ու ինքնորոշումը պիտի բնազդային կրքոտության ողջ ուժը ստանան: Դա աչք ունեցող եւ ձեւավորող սեր կլինի. դա խորհրդավորապես-նպատակահարմար եւ կրքոտորեն-իմաստուն հոգեղենություն կլինի. դա իսկական հայրենասիրություն կլինի...

Իսկ ինչպե՞ս է դա ձեռք բերվում եւ իրականացվում:

Նկատենք, որ մարդը կարող է ողջ կյանքում ապրել իր պետության մեջ եւ «չգտնել» իր հայրենիքն ու շսիրել այն, եւ այդպես նրա հոգին մինչեւ վերջ հայրենասիրական առումով ամալի ու ամուլ կմնա, իսկ այս ձախորդությունը կամ անձնական անկարողությունը նրան կտանեն ուրույն հոգեւոր որբության, ստեղծագործական անհիմնության եւ անպտղության: Բազմաթիվ են ժամանակակից աշխարհում այդպիսի դժբախտ անոթ^{7*} մարդիկ, որոնք ընդունակ չեն սիրելու իրենց հայրենիքն այն պատճառով, որ նրանց բնազդն ապրում է անձնական-եսասիրական կամ էսասիրական-դասակարգային շահերով, եւ հոգեւոր գործարանից էլ զուրկ են: Եւ այսպես՝ հայրենիքի գաղափարը նրանց հոգուն ոչինչ չի ասում: Հայրենիքի գաղափարը մարդու մեջ հոգեղենության կենդանի սկիզբ է ենթադրում: Հայրենիքն ինչ-որ բան է հոգուց կամ հոգու համար, իսկ նրանց մեջ հոգի չկա. նա կամ լռում է, կամ մեռած է: Նրանց հավատալիքը նյութն է, մինչդեռ հոգու ակունքը դեն է նետված կամ անարգված է, իսկ նրանց ցանկանալիքը նյութական բարիքների վերաբաշխումն է. նրանք անտարբեր

⁷ * Անոթ — Ոչ ոք չունեցող, բարեկամ, մտերիմ, ազգական չունեցող, անտերունչ, անտոհմիկ, անհայրենիք, հայրենամերժ:

կամ թշնամաբար են տրամադրված ամենայն հոգեւորի նկատմամբ⁸: Հոգու գործարանը նրանց մեջ ապաճման (ատրոֆիայի) է ենթարկված,— ուրեմն ինչպէս կարող են գտնել եւ սիրել հայրենիքը: Արդ, հայրենիքի ձեռքբերումը իմֆնորոշման հոգեւոր գործողություն է (թեկուզ աղոտ-հոգեւոր, թեկուզ հոգեւոր-բնազդային), որը ենթադրում է, որ ինքը՝ մարդը, հոգով է ապրում, եւ որ հոգեւոր գործարանը նրա մեջ ապաճման ենթարկված չէ. իսկ ինքնորոշման սույն գործողությունը նրան ցույց է տալիս իր իսկ հոգեւոր ակունքներն ու այդու կապանքագերծ է անում եւ բեղմնավորում նրա սեփական հոգեւոր ստեղծագործումը: Այսպիսով՝ հոգով մեռած մարդը չի սիրի յուր հայրենիքը եւ միշտ պատրաստ կլինի ուրանալու, որովհետեւ այն ընկալելու գործարան չունի եւ ի վիճակի չէ այն գտնելու: Այսպիսի դժբախտ մարդիկ սովորաբար այդ անկարողության եւ հոգեւոր անգործության բեռը կրում են հրեթացս իրենց բովանդակ կյանքի:

Սակայն նաեւ այնպէս է պատահում, որ հայրենիք չգտած եւ սիրել չկարողացած մարդը, այդուհանդերձ, հրեթացս բովանդակ կյանքի սխալմամբ իրեն որպէս հայրենասեր է ընդունում եւ հրամցնում: Դա նշանակում է, որ նա իր սիրով հարել է ոչ թե հայրենիքին, այլ նրա ինչ-որ մի «փոխարինիչի» («սուռոգատի»), որն ինքը սխալմամբ հայրենիք է համարում: Այդպիսի «փոխարինիչ» կարող են լինել մեր թվարկած ժողովրդական կյանքի մաս կազմող ամենայն բնական եւ պատմական պայման. հերիք է միայն կյանքի սույն փորձնական պայմաններն առանձնացնել իբրեւ մի ինքնուրույն բան, պոկել այն հոգեւոր իմաստից ու սրբազան նշանակությունից, եւ մոլորություն կառաջանա ինքնիրեն: Ինքնին վերցրած եւ հոգուց կտրված ինչ-որ մի բան՝ լինի տարածք, եղանակ, աշխարհագրական միջավայր, տարածություն՝ մարդկային կողք կողքի բնակությամբ, ռասայական ծագում, սովորական կենցաղ, տնտեսական կացութեամբ, լեզու, ձեւական հպատակություն, հայրենիք չի կազմում, չի փոխարինում ու հայրենասիրական սիրով չի սիրվում: Բանն այն է, որ առանձին վերցրած այս ամենը հար եւ նման է մարմնի առանց հոգու կամ օրորոցի առանց մանկան կամ շրջանակի առանց նկարի. այս ամենն ավելին չէ, քան հայրենիքի բնակավայրը, նրա գործիքը, նրա միջոցը, նրա նյութը, բայց ոչ իմքը: Այս ամենը պետք է նրան. այս ամենը նրանով եւ նրա կյանքով է բարձրագույն իմաստ եւ սրբազան նշանակություն

⁸ Ահա թե ինչ է գրում Կարլ Մարքսը. «Նրա (պրոլետարի) համար օրենքները, բարոյականությունը, կրոնը բացարձակ բուրժուական նախապաշարմունքներ են, որոնց ետևում միմիայն բուրժուական շահեր են թաքնված»: «Բանվորները հայրենիք չունեն» (տե՛ս Կոմունիստական մանիֆեստի «Բուրժուան ու պրոլետարը» և «Պրոլետարն ու կոմունիստները» գլուխները):

ստանում, ինքը, սակայն, այդ ամենից գերիվեր է. դրանով նա չի սպառվում եւ դրան չի հանգեցվում. եւ հենց այդ պատճառով էլ կարող է գոյատեւել ու կյանքի կոչվել եւ նրա բնակավայրի, եւ նրա նյութի որոշակի փոփոխության առկայության դեպքում: Հայրենիքը տարածքի կարիք ունի, բայց տարածքը հայրենիք չէ: Հայրենիքն աշխարհագրական եւ եղանակային միջավայրի կարիք ունի, բայց եղանակի եւ աշխարհագրական միջավայրին նման պայմաններ կարելի է նաեւ այլ երկրներում գտնել եւ այլն: Կյանքի այս պայմաններից եւ ոչ մեկն ինքնին չի կարող մարդու համար հայրենիք լինել, քանզի հայրենիքը ինչ-որ մի բան է հոգուց եւ հոգու համար: Եւ հակառակը՝ հայրենասիրություն կարող է գոյանալ այս բովանդակություններից ցանկացածի բացակայության դեպքում: Երբեք Ռուսիայում չապրած եւ հազիվ ռուսերեն խոսող մարդիկ կան, որոնց սրտերը երգում եւ տրոփում են Ռուսիայի հետ. եւ հակառակը՝ արյունով, ծագմամբ, բնակության վայրով, կենցաղով, լեզվով եւ պետական պատկանելությամբ ռուս մարդիկ էլ կան, ովքեր ուրանում են Ռուսիան, նրա ճակատագիրը, նրա բնակության վայրը, նրա մարմինն ու օրրանը եւ հենց իրեն՝ ի փառս մատերիալիզմի եւ միջազգայնականության:

Հայրենիքի էությանը հասու լինելու համար անհրաժեշտ է խորասուզվել սեփական սրտի մեջ՝ ստուգելով ու հավաստիանալով եւ սեփական հայացքով ընդգրկելով մարդկային հոգեւոր փորձառության բովանդակ ծավալները:

Օտարության մեջ երկար ապրելն այն հայրենիք չի դարձնում՝ անկախ օտար կենցաղի, բնության նկատմամբ ձեռք բերած սովորություններից եւ նույնիսկ նոր հպատակությունից. այս ամենն անզոր էլ կմնա, քանի դեռ մարդը հոգով չի ձուլվել մինչ այդ իրեն օտար ժողովրդին: Ռասայի եւ արյան հատկանիշը հայրենիքի հարցը չի լուծում, օրինակ՝ հայը կարող է ռուս հայրենասեր լինել, բայց կարող է նաեւ թուրք հայրենասեր լինել, կարող է նաեւ հայ անջատողական, հեղափոխական քարոզիչ լինել թե՛ Ռուսիայում, թե՛ Թուրքիայում: Իսկ մեծ պատերազմի ընթացքում ռազմաճակատում Ռուսիայի համար հայրենասիրաբար կռվում էին մի քանի տասնյակ ռուսական ազգությունների ներկայացուցիչներ⁹: Խառնածին արյամբ մարդկանց ծագումն անզոր է լուծելու հայրենիքի հարցը: Ինչ-որ մի պետությանը ձեւական պատկանելությունը ոչ միայն չի տոգորում քաղաքացուն հայրենասիրական տրամադրությամբ, այլեւ ընդհակառակը՝ նվաճման կամ սահմանների կամայական անցկացման պարագայում

⁹ Ըստ 1926 թ. մարդահամարի՝ Ռուսիայում հաշվվում էին մինչև 128 տարբեր ազգություններ:

ող կամավոր հպատակություն է ստեղծում ու մարդկանց հոգիներում համառ հակահայրենասիրական լարվածություն առաջացնում...

Այս ամենը նշանակում է, որ հայրենիքը չի սահմանվում եւ չի սպառվում նշված բովանդակություններով. այն ավելի մեծ ու խորն է, քան դրանցից յուրաքանչյուրը՝ առանձին, քան դրանք բոլորը՝ միասին վերցրած:

Շամպայնից սերող ֆրանսիացի ազնվական կոմս Շամիսսո դե Բոնկուրը¹⁰, որի եղբայրները Լուդովիկոս ԺԶ-ի մանկավիհներն էին, 1790 թ. բռնկված հեղափոխական ահաբեկչությունից իր ընտանիքով փախչելով Գերմանիա, հոգով սերտաճեց նրան եւ դարձավ գերմանական քնարական եւ հայրենասեր ամենախոր բանաստեղծներից մեկը: Շվեյցարացի հայրենասերները չորս տարբեր լեզուներով են խոսում՝ գերմաներեն, ֆրանսերեն, իտալերեն եւ ռոմանշերեն: Լորդ Բիկոնսֆիլդը (դ՛իզրաէլին) հրեա էր եւ անգլիացի հայրենասեր: Է. Ստ. Չեմբեռլենն անգլիացի էր եւ գերմանական հայրենիքի հայրենասեր: 1812 թ. փառահեղ ռուս գեներալ Բենիգսենն արյամբ գերմանացի էր եւ ռուս հայրենասեր: Ներկայումս գաղթական ռուսների սփյուռքում՝ աշխարհի բոլոր պետություններում, կգտնվեն Ռուսիային հոգով հավատարիմ լիիրավ քաղաքացիներ: Հենց այս իմաստով է պետք հասկանալ անգլիացի Եպիսկոպոսների իշխանությունը չընդունող բողոքական Եկեղեցու ներկայացուցիչ Ռոջեր Վիլյամսի արարքը. նա, իրեն կրոնական առումով հալածված զգալով, խզեց բոլոր կապերն այն ամենի հետ, ինչը սովորաբար հայրենիք է համարվում, եւ հեռացավ օվկիանոսից անդին՝ իր համար նոր հայրենիք ստեղծելու, ուր անգլիական հոգին համահունչ կլինեք դավանանքի ազատությունը:

Ուրեմն, ինչպե՞ս է սահմանվում հայրենիքը, եւ ինչպե՞ս է այն գտնում մարդը:

Շարունակությունը՝ հաջորդիվ

Թարգմանությունը՝
ԳՐԻԳՈՐ ԴԱՐԲԻՆՅԱՆԻ

¹⁰ Իսկական ազգանունն է՝ Comte Chamisso, Vicomte d'Ormond, Seigneur de Boncoert, Magnieux, Tournioison, Levek, Dampierre: Նրա կալվածքները ներկայումս կտարածվեն մինչև Մարնիի դեպարտամենտը: